

Тигролови (переказ)

Іван Багрянний

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший. ДРАКОН

Транссибірською магістраллю летів дракон. Насправді то був спецешелон ОГПУ-НКВД, що віз арештантів, каторжників. Потяг складався з шістдесяти рудих вагонів — шістдесяти суглобів, голова — це паротяг "Й. С." (Йосип Сталін), а хвіст — "Ф. Д." (Фелікс Дзержинський). Також мав дракон і вогняні очі — прожектор. Час від часу чулися постріли вартових: може, так вони долали власний страх, або ж їм вбачалося, ніби хтось насмілювався тікати. По 49 паралелі спецешелон описує параболу: скоро все завершиться. Проте після дракона, після останньої зупинки ("Тихоокеанська") арештантів чекає подорож морем. Подейкують, пункт призначення — Магадан. Саме там завершиться цей етап.

Під час кожної зупинки аргати біжать по дахах та, стукаючи палицями, перевіряють, чи ніхто не проламав верхівки вагонів. А начальник етапу біжить від "Й. С." до середнього, тридцять другого вагону, щоб перевірити, чи не втік один із полонених. Начальник гукає: "Многогрішний!" та, почувши відповідь: "Я...", запитує ім'я. "Григорій", — відповідає арештант, і начальник етапу спокійно та задоволено повертається до голови дракона. Після зупинки каторжники починають співати, тужлива пісня здіймається над драконом.

Минуло 15 діб шаленого гону, дракон дістався останньої станції. Каторжників вивели з поржавілих вагонів: їх було стільки, що ставало невтямки, як вони взагалі помістилися в потяг. Більшості арештантів було років 20-25, та виглядали вони, неначе старці: виснажені, змучені, згорблені, брудні, напівголі, приречені.

Начальник оглянув мучеників, голосно вигукнув: "Многогрішний!!!". "Я", — це слово так і не пролунало в мертвій тиші. Згодом виявили сліди диверсії: чотири дощечки були перерізані ножом двічі. Напевно, правнук гетьмана Дем'яна Многогрішного почав цю кропітку роботу ще від Уралу, старанно приховуючи це від начальника етапу, а тепер, уночі, нарешті наважився та стрибнув з швидкого потяга. "Ліпше вмирати біжучи, ніж жити гниючи!" — лунали слова сміливця в головах арештантів, та ніхто не видав Григорія: арештантська дружба — священна.

Відпливали каторжники, прощаючись із землею, а над пароплавом лунала історія про сміливця — правнука першого каторжанина Сибіру. Тим часом повсюди розшукували небезпечного державного злочинця — русявого двадцятип'ятирічного юнака, атлета та авіатора, судженого на 25 років.

Розділ 2. СВІТ НА КОЛЕСАХ

Тим часом від Негорелого до Владивостока рухався інший потяг — так званий "Тихоокеанський експрес номер один". Усе тут було зовсім іншим: всюди панувала екзотика, розкіш, а пасажири — цвіт робітничо-селянської імперії, що прямує до

омріяного ельдорадо, на ДВК. Арсен'єв — ось хто був промотором цього руху! Саме він відкрив ці непізнані землі, що манили до себе кожного пасажера експресу. І в кожній розмові, фактично — в кожному коротенькому діалозі, з'являлися тигри. Про них вели бесіди, жартували, ба навіть складали легенди! Тигри — то символ омріяного екзотичного світу, символ золотого ельдорадо.

Заради "цвіту" робітничо-селянської держави експрес постійно зупинявся у різних визначних місцях, і пасажери наповнювали вагони купами нових речей, потрібних і не дуже. Проїжджаючи Іркутськ, вони затягнули тужливої каторжанської пісні. Невдовзі потяг зупинився над дивовижним Байкалом. Тут усі пасажери експресу купували омулі, а згодом переповідали одне одному таку легенду: Байкал сполучений діркою з Льодовим океаном, наповненим льодом. Таким чином лід тисне, вода виливається в озеро. Якби ж не було тих гір навколо Байкалу, то все б було затоплене! Потім сталося щось дивне: зміна часових поясів дезорієнтувала всіх учасників експресу. Тепер вони почувалися млявими, лише спали та їли, а іноді просто спали.

Одного дня пасажир експресу, історик, розповів легенду про перших каторжників Сибіру — Аваакума та бунтаря Дем'яна Многогрішного. І ось, ніби ілюстрація до цієї історії, за вікном з'явилася нова картина: вздовж колії стояли каторжники. З лопатами та тачками, по коліна у воді та болоті, ці мученики прокладали магістраль. Раптом, ніби сигнал, з паротяга посипалися пачки махорки. Після цього з усіх вікон вже летіли різні-різні речі: цигарки, плитки шоколаду, грамофони, гроші — все, що потрапляло до рук пасажирів. Та нові враження, нові краєвиди враз стерли з пам'яті цю сумну картину.

***

У салон-вагоні лишилося мало люду: при вікні, біля столика, самотньо сидів майор: "...чорнобривий, з м'ясистим носом, віком понад тридцять літ... смокче бордо і читає-смекче "Правду", студіює промову вождя... дисциплінований і точний, і не схильний вдаватись у дрібниці". А в іншому кінці вагона зібралася весела компанія: четверо чоловіків, четверо вірних друзів з Києва, та ще один — "професор", що пристав до подорожніх під час подорожі. Компанія пила, їла, гучно розмовляла та сміялась. "Професор" вирішив розповісти історію про те, як Бог створив те дивовижне ельдорадо. Буцімто йшов Він, несучи мішок з різними дарами, та висипав потроху ті дари по землі. Аж раптом дійшов до кінця землі, а мішок — повний. То він і вирішив усе те добро тут лишити.

Раптом безжурні розмови компанії порушили двоє чоловіків в гумових плащах. Спершу вони сиділи, перемовлялися-переглядалися, а потім попросили "професора" йти слідом за ними: "Ви заарештовані!". Як виявилось, розшукують Многогрішного. Майор владнав ситуацію, пояснив, що це — ніякий не Многогрішний: з тим дияволом він особисто мав справу! Усі розійшлись, у салон-вагоні лишився лише майор. Він згадував ті безсонні ночі: Многогрішний не давав ні хвилини спокою, приходив і уві сні, і в мареннях, і в будь-які радісні хвилини. Цей злочинець обіцяв, що приходитиме завжди, переслідуватиме протягом усього життя, як і всі, кого "замордував" майор.

Розділ 3. НАВЗАВОДИ ЗІ СМЕРТЮ

Тайга була окутана тишею. Лісний мешканець, бурундучок, відчув чийось присутність поблизу. Чужинець! Усіх друзів та ворогів бурундучок знав, це точно чужинець! Так і виявилось: двонога істота стомлено, знесилено брела крізь нетрі. Виснажений і спраглий, Григорій обперся на кедрину. Він постійно використовував каторжанську звичку розмовляти з самим собою. Ішов 5 день його пішохідної подорожі. Многогрішний планував дібратися до Маньчжурії, Китаю, Японії, а, може, навіть Аляски, і вже звідти повернутися переможцем, завойовником.

Першу ніч провів він на поваленому стовбурі, другу — в якійсь ямі, третю — на купі сухого листя, яку хтось запхав до барлогу. Очевидно, тут мешкає якийсь великий звір. Втома руйнувала чоловіка, по крихті сточувала його. А далі прийшов голод. Здавалося, тайга — скарбниця поживи, та не знайшов тут Григорій жодної ягоди, жодної тварини. Проте він не впадав у відчай, адже головне — воля! Тепер він вільний! Аж раптом напроти нього з'явився пухнастий клубочок — бурундучок. Він ласував горішком на очах у голодного втікача, чим і спричинив такий розвиток подій: Григорій кинувся за бурундучком, довго гнався за ним, мріючи поласувати цим свіжим м'ясом, аж поки бурундук не сховався у дуплі. Чоловік гупав палицею — жодного результату. Тоді він вирішив понишпорити в дуплі руками — знайшов цілу купу горішків. Напхав ними повні кишені, напхав за пазуху, а тоді смачно ласував, знайшовши ще декілька часничин у землі.

Григорій продовжив свій шлях: спустився в падь, де був підземний струмочок. Напився вдосталь, задрімав, уявляючи, як гудуть бджоли, а він, ще зовсім малий, бігає біля дідової пасіки. Коли прокинувся, то й справді помітив бджіл, а ще стежку. Мабуть, вона веде до чиеїсь хатини! Насправді ж стежка вела до річки. Там Многогрішний спершу напився ногами, потім — головою, а потім і всім тілом. Раптом у воді щось виблиснуло: чудова знахідка! Мисливський ніж, та ще й неабиякий! Григорій добряче його відчистив, нагострив, прикріпив до пояса. Прямуючи далі, він почув чийсь крик і негайно побіг у той бік. Великий білогрудий ведмідь накинувся на людину, що сховалась у щілині між каменями. Піддавшись інстинктам, Григорій швидко кинувся на допомогу, встромив у здорованя щойно знайдений ніж та поринув у небуття.

***

Розбиваючи нічну тишу, вриваючись у місячну ніч, кудись поспішали вершники троє вправних мисливців.

Розділ 4. РОДИНА ТИГРОЛОВІВ

Крізь сон пробивалася пісня. То, напевно, Наталка — сестра. Та, розплющивши очі, Григорій побачив зовсім незнайому йому місцину, зовсім незнайомих людей, сестри тут не було. Проте дівчина, що знаходилася в хатині, також виявилася Наталкою: "...хороша та бистроока, із стрічкою над чолом, і юна, смаглява від сонця, що виступає, мов горлиця... якесь дивне поєднання надзвичайної дівочої краси і суворості. Гнучка, як пантера, і така ж метка, мабуть, а строга, як царівна". Роззирнувся — у хаті багато образів, та й чимось нагадує вона українське житло. А почувши про те, що батько

Наталки (Денис Сірко) разом зі своїм сином Грицем планують їхати до Києва, у Григорія швидко забилося серце, пригадав Лук'янівську в'язницю... Тікав, тікав, та і знову повернувся на Україну?! Як же воно так? Виявилось, що в тайзі багато переселенців з України, саме вони створили тут свою власну "Україну".

Випили по чарці (а Григорію — особлива червона чарка з лікарськими травами), а потім Гриць і старий Сірко рушили до Києва.

***

На столі сиділо маленьке ведмежа та гралося з бджолами. Його Наталка підбрала в лісі: Григорій убив його матір, рятуючи Наталчине життя. Григорій оглянув хатину: на стіні висіло дві мисливські рушниці та набійниці, ніж, знайдений ним мисливський ніж! Наталка розпочала з ним розмову, розповіла, що в гарячці він вигукував різні страшні речі, згадував карцери, в'язниці... Многогрішний відмахувався від таких питань: читав багато страшних книг. Потім Наталка розповіла, що саме її він урятував від ведмедиці.

Григорій розглядав світлини, одна з них дуже його зацікавила: у дерев'яній клітці була смугаста кішка — тигр, а коло неї — четверо мисливців. Серед них і Наталка була. Вона розповіла, що родина її, рід Сірків — славетні мисливці. Розповіла й те, що полюють вони на тигрів: за битого дають лише тисячу, а от за живого й неущожденного — 12-15 тисяч. Був у неї ще один брат, Микола, та загинув минулого року на полюванні.

***

Стара Сірчиха Григорієві розповіла, що тут він у повній безпеці: до найближчого селища (Копитонівка) більше, ніж 50 км. Вона виглядала своїх чоловіків ще від учорашнього дня: якщо вчора не приїхали, то сьогодні точно мають повернутися! Тим часом Наталка прала на річці, та прала так моторно, з силою, люттю, що Григорій навіть боявся зазирнути їй в очі.

Мати хвилювалася: щось довго вони їдуть... Стояла вона, вдивляючись у даль, виглядала рідних із тривогою: "...в очіпку і в рясній стародавній спідниці... Їй понад п'ятдесят років, а вона виглядає ще молодо і бадьоро. І голос у неї такий, як у дочки, тільки не такий гострий, якийсь тепліший, ближчий". Многогрішний зрозумів, що Сірчиха родом із Полтави: ну геть полтавське у неї "л", навіть не "л", а "ль" ніби. Вона почала розповідати про те, як вони тут оселилися ще малими, переїхали в тайгу зі славетної України, з Одеси, в 1887 році. Спершу важко було освоїтися, звикнути, та згодом почали господарювати: тайга — величезний простір з надзвичайними можливостями та ресурсами для господарювання! "У сміливих щастя завжди є!" — любила примовляти Сірчиха. Розповіла, що в Сірків родина була велика — близько 50 чоловік (сини та дочки, невістки, діти, онуки)! Цю хатину зробили вони вже потім, від'їхали від родичів та й живуть тут уже років із десять. А ще розповіла, що переселенці дуже тужать за своєю щасливою Україною — навіть села назвали "Київ", "Чернігівка", "Полтавка" тощо.

"Їду-у-уть!", — загукала Наталка. Вона почула гавкіт своїх собак ще здалеку!

"Швидше ж допоможіть мені одяг розвішати!" — заметушилася дівчина, хоч рідних ще й не видно на горизонті. Григорій узявся допомагати: натягував мотузку. Та так натягнув, що й розірвав навпіл. Після того мовчки приніс від річки випране, соромився зіткнутися з Наталкою поглядом.

Незабаром повернулися й чоловіки: "...дебелий, спокійний голос. Батьківський. Такий сердечний, а гуде, як із барила, і жартома... вусатий дідуган, дебелий, високий, червоновидий, з волохатими грудьми", — таким постав старий Денис Сірко. А Гриць, Наталчин брат, схожим був на Дениса: "...високий, як батько, дебелий красень. Молодий — років 25. На ньому військовий старенький френч. На ногах ічиги, на голові набакир кепка, з-під неї буйний чуб кучерявиться. При боці — ніж, а за плечем новенький дробовик".

Привіз старий Сірко подарунок Григорієві — нову гвинтівку, трилінійну. І коня йому "подарував". А потім уся родина пішла обідати.

Розділ 5. "П'ЯТНУВАННЯ"

Ранком наступного дня Наталка, Гриць, батько та Григорій чистили зброю (кожен свою). Нібито між ділом, старий Сірко почав розповідати, як він дістав нову трилінійку. Розповів, що він їздив контракт підписувати про продаж оленячого м'яса, що зустрів він давнього свого друга, і що гвинтівку подарував йому сам генерал Блюхер! Подарував цю зброю старому другові, ветерану війни. А Григорій навмисне поводився з гвинтівкою, наче з іграшкою, щоб подратувати Наталку.

А потім Гриць поїхав до старих високих кедрів (приблизно 600 метрів звідти) та понамальовував на них крейдою рогатих. Вирішили трохи потренуватися — "п'ятнувати" (влучати по "п'ятнах", плямах). Усі стріляли швидко, ніби на одному подихові, лише старий Сірко — повільно та розсудливо. Потім всі разом побігли до дерев (Наталка — перша), щоб подивитися, хто влучив, а хто — ні. На жаль, Григорій жодною кулею не влучив: усі п'ять куль застрягли рядочком у дереві на півлікті вище оленячої голови. Та то нічого, мабуть, гвинтівка трохи догори бере. Поверталися наввипередки — Наталка знову прибігла першою. А потім усі по черзі почали показувати різні мисливські трюки.

Розділ 6. В ПРАЛІСАХ СІХОТЕ-АЛІНЮ

На марші.

Минув лише день після повернення чоловіків, а Сірко вже скомандував збирати речі на пантування. Матір і Наталка готували все необхідне та пакували в мішки та торбинки (продукти харчування, нитки та голки, сірники, кресало тощо). Григорій допомагав усім, чим тільки міг, та це йому й було приємно. Приготування тривало день, а вже наступного ранку, на світанку, нав'ючували коней (вороний, буланій, сірий і гнідий). Матір нагодувала всіх, попрощалася, лишилася вдома дивитися за господарством.

Попереду бігли собаки (Заливай, Рушай і Нерпа), за ними — два Грицьки, далі — Наталка, а в кінці — старий Сірко. Дорогою Гриць розповідав Григорієві все про тутешню природу, рослин і тварин, про їхніх мисливських собак: Рушай і Заливай —

якутські лайки, Нерпа — руда гольдячка. А сила цих собак у тому, що вони тигрятники. Ще розповів, що Заливай — друг Наталки, вона його виходила після того, як піддрав його вепр.

Ішли вони на Голубу падь, на найкращі Сіркові солонці. Григорій не втямив, що то воно таке — солонці, та і що означає "пантувати", тому Гриць усе йому пояснив. Солонці — то така солоня земля, яку їдять ізюбри (рудувато-сірі олені). Іноді доводиться солонці підсолювати, бо земля виснажується. Ізюбри, власне, дорогі своїми пантами — молодими рогами, тому і ведуть на них полювання. Та тут треба бути обачним і обережним: панти, проткнуті кулею, не цінуються.

Гриць із задоволенням ділився всіма секретами цього дикого, незвичного життя, бо до цього єдиними його співрозмовниками були Наталка та батьки, а з ними й говорити ні про що, бо ж разом живуть, разом усе роблять.

Зустріч з Морозами

Гаряче сонце вже заходило за обрій, а сутінки підходили все ближче та ближче. Сірки поспішали дійти до бодай якого-небудь струмочка чи джерела, доки ніч не заповонила все навколо. Але так і не судилося мисливцям дійти мети: назустріч їм підіймалася інша родина. Попереду йшов старець з костуром (Мороз), за ним їхала на коні молодиця з немовлям на грудях (Ганна), між кіньми — розмальована потом дівчина (Марійка), а позаду — вусатий зять, чоловік Ганни.

Морози — давні друзі Сірків. Колись мешкали вони в однім селі, до того ж, старий Мороз був кумом Дениса Сірка, а тепер доля звела їх знову. Тож дві родини вирішили заночувати разом на місці зустрічі. Мороз розповів, що йдуть вони від Комсомольська додому (Ганна затрималася там у брата, та й дитину народила там, а ще підписували контракт про продаж м'яса). Отак ідуть вони двадцятий день уже.

Давні друзі стали табором, розвели вогнище, для Ганни з немовлям поставили намет. Одна лише непокоїла проблема — зовсім не було води. Спершу хлопці вирішили копати, викопали ямку, та де там! Лиш мокра земля, ані краплини води.

Грицько залицявся до Марійки, то ж жартома Мороз і сказав йому, що віддасть Марійку заміж за Гриця за пляшку води. Гриць жартував, а от Григорій і справді вирішив піти по воду, зібрав у всіх баклажки. Гриць хоч і нерішуче, але долучився до товариша, взявши з собою Нерпу.

Тим часом Морози з Сірками повлягалися спати, хто де схотів. Та сон щось не брав. Тоді почали вони розмовляти. Денис Сірко розповів, що їхній товариш — інженер із центру. Минали години, а хлопців усе не було. Тоді з-за кущів почувся шурхіт: Григорій повернувся з водою! Розповів, що вони з Грицем розійшлися: він хотів піти лівіше, а Григорій — правіше. На тому й розійшлися, тільки от Гриць ще й Нерпу з собою взяв.

Раптом з іншого боку з'явився і Гриць. Повідав історію про те, як вони попадали зі схилу, та він і розгубив усі баклажки. Хотів набрати дві для Марійки, щоб її задобрити, та й ті потовк. А ще розповів про сміливість і відважність їхнього приятеля: темрява повсюди, моторошно, навіть Нерпа боїться йти, а він йде та йде вперед без упину!

Взялися дівчата готувати вечерю, влаштували справжній бенкет. А потім і послули:

Григорій — на мішках, Наталка — під дубом. Почав Многогрішний уже поринати в сон, як раптом прислухався до розмови Сірка та Мороза. Мороз розповідав про місто каторжників — Комсомольськ, про те, які жахіття він там бачив, як людей мордують, і як почали старовірів "розкуркулювати". Григорій почав обдумувати спогади зі свого життя, пов'язані з в'язницею, етапами, не помітив, як поринув у сон.

***

Зранку обидві родини спакували речі, зібралися в путь, розпрощалися. А на місці їхнього табору залишилася чорна пляма від вогнища, і ніхто ніколи не вгадає, хто її залишив, про що велися розмови там. Та все ж в'їлася вона в землю на довгі роки. За три дні майже дійшли сірки до Голубої Паді, вирішили переночувати в накомарниках.

Діалог під накомарниками

Старий Сірко зізнався, що прибрехав Морозам: сказав, що Григорій — інженер. На те Многогрішний відповів, що він і справді певним чином інженер, а саме — авіаконструктор. Тоді ж і охрестили його "інженером", так і кликали, щоб відрізнати від Гриця.

Падь Голуба

Нарешті дійшли Сірки до Голубої Паді, стояла там мисливська хатина, облицьована березою. Першого дня навели там порядки, Гриць і Григорій ходили на "широке" (плесо під водоспадом) купатися. Гриць розповів, що водоспад має назву Дівчина: за давньою легендою, жила тут одна дівчина, що тужила за своїм коханим. Стільки вона плакала, що зі сліз тих і утворився водоспад. Інженер вважав такі байки нісенітницею, та ця красива легенда дуже йому сподобалася.

Пантовка

Потім Сірки добряче вимили коней від дьогтю, поїхали всі разом на солонці в розвідку. Верхи їхали, щоб не "слідити": ізюбри добре відчують запахи, особливо людські. Собак лишили вдома. Їхали приблизно 8 км, зупинилися здалеку, розглядали солонці в бінокль. Потім повернулися додому.

Метали жереб, хто першим піде на полювання цієї ночі. Жереб випав Григорієві та старому Сірку. Ввечері вирушили вони в путь, Сірко провів інженеру інструктаж: сидіти тихо, не чхати та не кашляти, стежити через вікно за солонцями, не стріляти, доки дід не натисне йому на ногу. Неподалік солонців була замаскована халупа, де мисливці й розмістилися. Постійно докучали мошки, та Григорій терпів, виконуючи прослуханий інструктаж. За всю ніч на солонцях з'явився лише сохатий, тому зранку повернулися чоловіки з порожніми руками. Зате Григорія було не впізнати: від укусів мошки все його лице набрякло, від очей лишилися щілинки. Наступної ночі на другий солонець пішли Гриць із Наталкою — повернулися також ні з чим, хоч обличчя їхні не порозпухали.

Вигадав Сірко одну хитрість: наступної ночі йшли вони вбрід річкою за три кілометри, щоб ізюбри не відчули їхнього запаху. Вночі й справді з'явився ізюбр, Григорій вистрелив, коли Сірко натиснув йому на ногу. Ізюбр почав тікати, тоді Сірко теж вистрелив. Після цього лягли вони спати, та сон не брав.

На світанку вийшли з халупи: на солонці лежав ізюбр, підстрелений Сірком. Григорій засмутився, розчарувався, що нічого не вийшло. Тоді чоловіки попрямували далі — на узбережжі річки лежав ще один ізюбр, опустивши голову в воду. Ось цей вже підстрелений Григорієм! Сірко зрізав панти з обох звірів, розібрав на м'ясо, розповідаючи про цінність пантив: у Китаї це — найкращі ліки від найрізноманітніших хвороб. Згодом приїхали верхи Наталка з Грицем, забрали м'ясо.

Сіркове чаклування

Прибувши до хатинки, Сірки розтопили піч: дід мав провести таємничий ритуал — зробити м'які молоді панти твердими. Спершу він загорнув їх у марлю, а тоді, дочекавшись потрібної температури, помістив панти в піч. Після такого "запикання" панти затверділи.

Щастя як трясця

Сірко вірив: Григорій приносить їм удачу, тож і надалі полювання має бути щасливим. Наступної ночі на полювання знову пішли Наталка та Гриць. Почувши три постріли, Сірко та Григорій вирушили до солонцю. І справді, вполювали ще двох ізюбрів! Гриць розповів про Наталчині хитрощі: вони домовлялися стріляти разом, коли ізюбр зупиниться, проте дівчина вистрелила двічі на ходу, а Грицеві вдалося влучити лише в собачий слід. Тепер мусили чекати дощу, щоб змити сліди полювання на обох солонцях.

Золоті арабески

Доки дощу не було, знайшла компанія собі іншу розвагу — "лучити" рибу. До байдри прикріпили жаровню, склали туди сухих дровенят, гасу, та й пливли річкою, розпаливши ватру. Григорієві подобалося кермувати: так він мав найкращу змогу любитися Наталкою. Одного разу Наталка випадково встромила ость у пень — інженерові довелося лізти в воду та витягати. Повертаючись у байду, Григорій зустрівся з палким поглядом Наталки.

ЧАСТИНА II

Розділ 7

MEMENTOMORI

Якось привернув увагу друзів таймень: ніхто не міг його вполювати. Хоч Григорій і не зважав уже на нього, сидів собі на перевернутій байдри, та Наталка з Грицем постійно шукали поглядом хитре звірятко. А Григорій роздумував про минуле, що тепер залишилося лише спогадом, маревом, що все більше віддалялося.

Раптом подув сильний вітер, що переростав в ураган. У небі пролітали 8 чотиримоторових літаки, що занепокоїло Григорія. Він подумав, що щось вони шукають. Невже його?

Тунгуз Петро Дядоров

Коли Сірки збиралися сідати обідати, завітав до них гість — Петро Дядоров. Він розпливався в широкій посмішці, потискаючи руки давнім друзям. Тунгуз повідав, що він одинадцятий день уже "іскаєтіроплану". Нещодавно впав десь у тайзі літак (закінчився порох), тепер начальник наказав усім шукати та без звісток не

повертатися. Тому мусить він тепер шукати, припинивши пантування. Закінчивши оповідь, Петро попрощався та й пішов далі. Сірко розповів інженеру про нещасну долю тунгуза: окрім того, що тяжко працює, то ще й має жінку, гарну московку Фійону, яка постійно йому зраджує.

Історична довідка

Два дні гриміло та лило, наче з відра. Сірко наказав усім робити тин через річку впоперек — заїздок, щоб рибу ловити. Якось у дощовий день пригадав Денис, що бачив він такі зливи в Індії. Потім спогади почали наповнювати його все більше, то він і ділився ними з родиною. Розповідав про свої мандри, про те, як жилося колись в Україні.

Співуни

Постійною розвагою Гриця та Наталки були співи, а інженер увесь час був зайнятий якоюсь роботою, не долучався до них. Щоразу завершували брат із сестрою піснею про мисливця, то була улюблена, тутешня, зеленоклінська.

Заколот і капітуляція

Григорій розумів, що кохає Наталку, однак почуття його, мабуть, не має шансів на існування. Він не знав, що робити, а мозок постійно сперечався з серцем. Залицятися до неї він не смів, не мав права, адже хто він такий взагалі? Проте, попри відчуття безнадійності, відчував він щастя. Трохи дивне, своєрідне, але щастя. І якби запропонували йому покинути Сірків, він би не зміг. Розум остаточно капітулював.

Мавка

Наступні дні Григорій приділив вивченню тутешньої природи: використовував і доводив усі свої знання з ботаніки, зоології та орнітології на практиці. Якось бродив він лісом, аж побачив на камені голу мавку: Наталка вигиналася, немов пантера, викручуючи волосся. Він втік, неначе злодій. І бродив лісом, щоб не потрапити їй на очі, аж доки не кликали його обідати. За столом почувався ніяково, присоромлено: помітила вона його, чи ні? А ввечері випадково лишилися вони наодинці. Григорій підсунув руку ближче до Наталчиної. Дівчина відсахнулася та втекла, а він бродив узбережжям.

В гирлі Мухені

Ось і завершився місяць пантування, Сірки збиралися додому. Нав'ючили коней, попрощалися з Паддю та й вирушили. Наталка з батьком поїхали одразу додому, а юнаки змайстрували пліт, пливли три доби, щоб доставити м'ясо. Там, де річка Мухень впадає в Амур, чекав їх завідувач Мокієнко. Саме він мав відправити м'ясо пароплавом до Хабаровська: тоді Сірки виконають умови контракту.

Ночували Григорії в хаті Мокієнка. Мокієнчиха була допитливою, увесь час показувала родинні фотокартки та пишалася дочкою, що поїхала до Владивостока навчатися. У Мокієнка ночувало ще двоє чоловіків, двоє охмелілих приятелів. З їхньої розмови інженер дізнався, що ці хлопці також шукають літак.

Вранці Сірко та Многогрішний рушили додому, вгору по Мухені.

Розділ 8. ОСІНЬ У ТАЙЗІ

Коли достигає виноград

До тайги прийшла осінь, пора, коли виноград достигає та звисає важкими, великими гронами. Сірки, повернувшись із пантування, косили траву на старій пасіці. Григорій помітив, що Наталка зовсім очужіла: не зважає на нього, намагається уникати. "Може, то й на краще, — подумав він. — Може, це втамує мої почуття".

Грицьки разом із Нерпою та Рушаєм пішли до річки Іман виконувати певну роботу. А Наталка лишилася вдома, поводитися дуже дивно: весь час дуріла, мов дитина, гралася з Заливаєм. Мати помітила, що щось негаразд, та й запропонувала Наталці поїхати в Київ у гості до родичів, розважитися, відпочити. Наталка відмовилася від матеріної пропозиції.

Весела робінзонада

Схилами Сіхоте-Аліню мандрували хлопці протягом чотирьох днів. Потім натрапили на барак — то Сірків. Довкола ні душі: найближче старовірське село, Диди, аж за сто кілометрів! За наказом Сірка Грицьки мали покосити сіно на сопках та заготовляти спеціальні пастки — самолови. Самолови розставляються завчасно, щоб набути тутешнього духу та не привертати уваги тварин. Минув місяць — прийшла справжня золота осінь.

Бог кохання

В осінній час все частіше чулося ревіння ізюбрів. Для них це — пора кохання. Вони влаштовують змагання, справжні бої за серце дами. Здавалося, що бог кохання маячив нетрями з золотою сурмою.

Хлопці вже поробили всю роботу й мали повертатися додому, як сталася неприємна пригода: Григорія вкусив отруйний щитомордник. Спершу чоловік придушив гадюку, а далі почав пригадувати всі відомі способи дій у таких випадках. Перетягнув ремінцем ногу вище коліна — та напухла до синяви. Тоді вирішили присипати рану порохом та підпалити. Грицеві страшно було: товариш міг лишитися без ноги після такого вибуху! Тому половину пороху струсили, а решту підпалили — нога напухла ще більше. Зрештою, Григорій подумав, що ніяка погань його не бере, тому все буде добре. До вечора нога набрякла так, що він не міг ходити.

Зранку стало ще гірше: чоловік блював, їв через силу. Проте за чотири дні все нормалізувалося, Григорій одужав.

Коли вирує кров

Хлопці вже збиралися повертатися додому, як побачили Заливая, що біг їм назустріч, а позаду нього — Наталку верхи на коні. Так вони всі разом проводили осінні дні. Якось сиділи вони, відпочивали на колоді. Григорій сидів біля Наталки, розумів, що те, що він намагався втихомирити, знову спалахнуло в його серці. Тим часом Наталка змайструвала сурму, після ревіння ізюбра почала дути в неї. Ізюбр рухався назустріч друзям, а з іншого боку наближався ще один ізюбр. Так друзі стали свідками бійки двох ізюбрів. Наталка так уважно вдивлялася, що взяла Григорія за лікоть. Від несподіванки той зробив постріл — влучив в одного ізюбра. Поранений чимдуж побіг, минаючи приятелів, а вони поскакали за ним. Наздогнали його, аж коли той втрапив у марю

(в'язке багно, болото): нещасний бовтався з усіх сил, та не міг вирватися. Тоді Григорій не зміг спостерігати за муками тварини та лишити його на поїдання вовкам — вистрелив ще раз. А сам побіг навпростець, в очах мерехтіли сльози.

***

З ізюбрових ніжок Наталка вдома шила унти.

Розділ 9. ЗИМА

Перед великим полюванням

Зима приходить в тайгу рано: вже в жовтні все довкола було запорошене снігом. Сірки полювали на білок, вивірку та інших дрібних звірят. Гриць і Григорій вирушили на полювання до річок Іман і Бікін, а батько з Наталкою — на Голубу Падь. На Іманові полювалося кепсько, тому хлопці наставили там самолови й рушили на Бікін.

На Голубій Паді полювання було значно кращим, але Наталка все одно просила батька піти на Бікін. Одного дня Наталка вполювала рись живцем, та коли та ледь не вкусила Наталку за ногу, Заливай без усякого суду та слідства придушив звіра. Тоді вирушили й вони на Бікін, там зустрілися з хлопцями та полювали всі разом.

Ціною дружби. "Злодюжка"

Одного дня Григорій вирішив піти полювати на білок. Незчувся, як зайшов надто далеко, без сірників, без гвинтівки — з дробовиком лише. Потім почув шурхіт у кущах, виліз навиворотень. То були вепри. Вони довго никали тут, аж стемніло надворі, Григорій змерз не на жарт, тому й ризикнув: вистрелив із дробовика в морду сікачу — "отаману" вепрів. Звірі кинулися до Григорієвої схованки, та раптом розбіглися навсібіч. Невже тигри?

Проте тигрів не було. Григорій зліз, хотів іти додому, та не знав, у який бік. Тому йшов, куди ноги вели. Намагався розпалити вогнище без сірників — витратив усі набої, та так і не зумів. Сів під кедрами, щоб чекати ранку. Прокинувся від лизькання в носа — Заливай! А за ним — Наталка, вся в снігу. Так вони разом шукали шлях додому, та вирішили спершу переночувати. Наталка побачила скелю, де було сухо, тому зупинилися там. Першою поснула Наталка. Уві сні вона ненароком обперлася на груди Григорієві, той боявся поворухнутися, щоб не розбудити дівчину. Він милувався нею, не міг стриматися та поцілував її. Раз, лише раз! Від цього Наталка прокинулася, схопилася, втекла, забувши свій вінчестер. Заливай — слідом за хазяйкою. Вчинив, як злодюжка! Як він посмів забруднити цю чисту невинну дівчину? Сумно та з докорами сумління повертався Григорій до табору. Приніс Наталчину зброю та пішов далі до лісу. Аж коли почув веселий Наталчин сміх, насмілювався повернутись. Сірки збиралися додому, щоб встигнути дійти до Різдва.

Різдво в пралісах

Сірки дуже поспішали додому, але були вимушені зупинитися, щоб просушити ноги та трохи зігрітися. Біля Бікіну вони помітили нові бараки, там і зупинилися. У бараках тих зупинялися люди, що приїхали сюди на відпрацювання трудової ґазки. Чули тут, що на іншому березі ріки — репресовані. І справді, Григорій чув звуки пили (йшла лісозаготівля), а ще — брутальну лайку, сповнену неповаги до репресованих українців.

Додому повернулися саме вчасно. Спершу чоловіки пішли в Сіркову лазню по-чорному, а тоді вже сіли вечеряти. На Святвечір дотримувалися тут давніх слов'янських традицій: на столі стояла кутя, а наступного дня Сірки колядували та віршували. Найбільше Григорія вразило віршування старого Сірка. Увечері підкрадалася до Многогрішного туга, тому, дізнавшись про намір Гриця їхати до Хабаровська, інженер одразу ж попросився з ним.

Розділ 10. Рейд на Хабаровськ

Григорії вирушали до Хабаровська, щоб здати хутро, отримати дозвіл на зброю та поновити контракти. До залізничної станції, що звалася Лазо, їхали друзі верхи. Дорогою стріляли фазанів. Завітали до Сіркового друга Кім-Гі-Суна, подарували йому фазанів, залишили тут коней та всі зайві речі, лишилися переночувати.

ЕКСПРЕС, "которийвозіт дрова і лес"

Щоб потрапити до будь-якого з потягів, потрібно було заздалегідь бронювати квитки. Тому хлопці чекали такий собі експрес, що "возіт дрова і лес", як жартував Гриць. Таким виявився експрес "Нумер 97", що їхав від Владивостока до Москви та навпаки. То був дивний потяг. Він їздив, коли хотів, зупинявся, коли хотів, і квитків тут ніхто не мав. Половина вагонів — торгові, половина — поштові, а насправді ж — усі забиті людом. Приятелі ледве влізли до експресу. Чув тут Григорій знайомі йому українські діалекти: мабуть, то заробітчани шукають кращої долі. На одній із станцій до вагону зайшли двоє офіцерів НКВД з ліхтариками. Світили в обличчя чоловіків і юнаків, світили й Григорію. Та, побачивши його дивне, екзотичне вбрання, пройшли далі.

ХАБАРОВСЬК

Смішні й печальні походеньки

Хабаровськ — столиця того химерного ельдорадо. Хлопці дивувалися та тішилися, гуляючи вулицями міста. Григорій подумав, що місто це схоже на Київ. Спершу хлопці пішли в пункт "Дальзаготхутро", здали тут все хутро та підписали нові контракти про постачання, отримали до лиха грошей.

Наступним пунктом було отримання дозволу на зброю, адже, за новими порядками, щоб мати зброю, потрібен відповідний на те дозвіл. Друзі пішли до Васі Потаюка, в охотінспекцію. Вася — то давній знайомий Сірків, він добре знав цю мисливську родину. Зробив декілька дзвінків, повідомив сумну новину: хлопці мають самотужки йти до НКВД, щоб отримати дозвіл. Грицьки пішли, біля відділення Григорій лишився чекати надворі. Гриць вийшов аж через годину: багато розпитували, чи не бачив він нікого в тайзі підозрілого, а дозволу так і не дали. Тоді знову повернулися до Васі. Потаюк сказав, щоб не переймалися та полювали собі без усяких на те дозволів.

Хлопці давно вже хотіли їсти. Вирішили спробувати щось екзотичне — пішли до японської ресторації "Українська Слободка". Подали їм тут довгі макарони, а замість виделок і ложок — по дві палички. Довго вони мудрували, аж поки не побачили, як тими паличками користуються китайці за сусіднім столиком. Макарони з'їли, та шлунок і досі залишався порожнім.

Тоді зайшли до якогось буфету. Був у меню вінегрет, слизаві цукерки й анісовка

(горілка). Анісовку випили, подивилися на прокислий вінегрет, заплатили втридорога та й пішли далі.

Поголилися, накупували в гастрономі різних солодоців та екзотичних для тайги продуктів повний рюкзак, аж раптом увагу їхню привернув ресторан. Гуляти, то гуляти! Пішли до ресторану. Вартовий забрав їхній рюкзак та надав номерок. Всілися за порожній столик біля вікна, а всі на них витріщалися: ці чоловіки порушували гармонію цього шумного закладу, де всі танцюють запальний фокстрот, де оркестр не припиняє своєї гри. На radoщах, хлопці замовили всього й одразу. Наїлися, напилися. Напроти самотньо сиділи дві дівчини: ніхто не запрошував їх на танець. Пили каву (грошей на щось інше, очевидно, не було). Григорій почув, що говорять вони українською! Напевно, діти тих "розкуркулених", що приїхали сюди в пошуках кращої долі. Григорій замовив багато їжі та напоїв, скомандував віднести все це до столика дівчат.

Поїзд мав прибути о першій ночі, тому опівночі друзі вийшли з ресторану. В очах двоїлося-троїлося, тому, виходячи, Григорій побачив якусь дивну химеру, двоносу, у синьому капелюсі. Відштовхнув.

Не ходи босий!

Прямуючи до станції, Григорій помітив, що хтось іде за ними слідом. Почувши: "Руки вгору!", хлопці майстерно впоралися з цим чоловіком у собачім кожусі та капелюсі, вибивши з рук пістолет та вдаривши так, що бідолаха аж повалився в сніг. Напевно, незнайомиць помітив, що у Гриців є багато грошей, то й хотів пограбувати. Прибули в Лазо аж на світанку, а потім швидко дісталися додому.

***

Гриць розповідав сестрі про всі їхні пригоди та походеньки, а вона докоряла, що не підібрали пістоля. Який би чудовий був їй подарунок!

Розділ 11. На кішку

Ніколи ще старий Сірко так не вагався, чи йти на полювання, чи ні, адже Миколи тепер немає. Григорій мав спробувати виконати Миколину роботу під час полювання на тигрів. Мати журилася, відмовляла Сірка. Та все-таки родина тигроловів вирушила на полювання.

Першу ніч Сірки провели просто неба, запаливши ватру та обгородившись снігом від завірюхи. На світанку продовжили путь. Йдучи, помітили написи на снігу: "ФІЙОНА МЕДВИНУ ПРИВІТ ПЕРЕДАВАЛА". Так, Фійона — то дружина бідолашного тунгузаДядорова, а Медвин? Медвин... Невже це він? Це прізвище добре знайоме Григорієві: Медвин — то його кат, то слідчий НКВД. Звичайно, він знав, що тут будують оборонні споруди поблизу, та невже і Медвин тут?

Побачили в лісі хижину старого удегейця, давнього знайомого Сірків — Інокентія Петрова. Ще звали його хазяїном Яурина. Сірко подарував Інокентієві чай і тютюн, а взамін попросив приглянути за кіньми. Хазяїн Яурина з радістю погодився, а тигролови рушили далі.

Сірко розповів інженеру основні принципи полювання: спершу собаки женуть

кішку, доки вона не стомиться, заганяють її в глухий кут, а тоді він, Сірко, встромляє тигрові в пащу коляку. У ту ж мить Микола мав накинути кішці на шию петлю, Гриць — зв'язати ноги, а Наталка — допомогти Миколі. А головне — кричати: кішка боїться гучного крику, це псує її нерви. До того ж, полюють вони тільки на молодих кішок, старих одразу ж убивають. Тут тигролови помітили сліди двох тигрів — дорослої кішки та її дитини. Поділили між собою собак, пішли за слідами. Помітили на дереві соболя, полювання на якого заборонено законодавством. Мабуть, втрапив у пастку, розставлену хлопцями восени. Забрали соболя собі.

Так дійшли вони до річки Даубіхе, а надворі вже сутеніло. Проти ночі на тигрів не полюють, отож біля річки поставили намет, переночували там, а зранку продовжили йти, залишивши намет біля річки. З-за дерев раптом показався смугастий звір — постріл, два, п'ять. То була доросла кішка. Погналися за її дитинчам дуже швидко. І все сталося за декілька секунд: дід встромив у пащу коляку, Григорій миттю накинув петлю, затягнув. Все, зроблено! Почали оглядати рани. Найбільше дісталось собакам. Нерпа, наприклад, наколола око. Гриць і Григорій пішли забирати стару кішку. Виявилося, що закінчили воно погоню майже там, де й почали. Дід змайстрував для молодого тигра клітку, всі разом туди його помістили. Повернувшись до намету, помітили, що хтось тут ночував. Григорій побачив у снігу недопалок... "Золота марка"... Такі цигарки курила тільки одна знайома йому людина. Він чимдуж побіг, взявши рушницю. Біг довго, але досягнув мети. Назустріч Многогрішному їхав кінь із саньми, а в санях — двоє чоловіків. Один — у синьому кашкеті. Кінь відчув запах тигрів, брикався, що аж сани перевернув, утік. Григорій скомандував чоловікам кинути зброю та підняти руки вгору. Постріл — Медвин упав у сніг. Тим часом другий чоловік тікав, спробував вистрелити, та хіба так стріляють? Григорій показав, як треба стріляти, — чоловік упав. Многогрішний написав на снігу біля тіла майора пальцем: "Судив і присуд виконав я — Григорій Многогрішний. А за що — цей пес сам знає".

Раптом відчув на собі чийсь погляд — Наталка! Вона плакала, питала, що він накоїв. Григорій пояснив, як той пес катував його, катував за те, що любив він батьківщину і свій народ. Наталка поцілувала хлопця, вклала в цей поцілунок все, що раніше так старанно приховувала в собі. Вона розуміла: це прощання. Григорій і справді збирався тікати до Маньчжурії. Попрощавшись, Наталка заплаканою повернулася до табору.

Розділ 12. Навзаводи зі щастям

Григорій боровся сам із собою: він не міг піти, не попрощавшись зі своєю родиною, єдиними близькими в цьому світі людьми. Кілька днів сидів у будиночку на пасіці Сірка, зважуючи все. Та не зміг.

***

Надворі ще було темно, а в Сірків уже горів вогник. Мати перебирала брусницю, Наталка шила унти. Раптом від вітру двері відчинилися, а зачинив їх... Григорій. Він зайшов до хати, що викликало шквал емоцій у родини тигроловів. Обіймали його, плакали, Наталка вибігла надвір. Мати збрала рюкзак у дорогу. Раптом зайшла до хати

Наталка, одягнена по-мисливськи, стала перед батьками на коліна та просила благословити. Авжеж, Сірки не хотіли відпускати доньку невідь-куди, та вибору вони не мали. Тільки з Григорієм їхня дочка буде щасливою. Та ще й тітку мали в тім краю, тому парі було де зупинитися. Отож благословили їх обох, попрощалися. А Наталка взяла ще й Заливая, щоб передати вістку, коли вони будуть у безпеці.

***

Однієї ночі на Маньчжурському кордоні, біля Пашкова, пролунав ряд вибухів. Диверсія! здавалося, що почалася війна між СРСР та Японією. А вчинили ту диверсію двоє сміливих і відважних — Наталка та Григорій. Поки палало Пашкове, через Біробіджан перетнули ці двоє кордон. Наталка плакала від щастя, цілувала Григорія, а він відповідав їй із неменшою пристрастю та палкістю. Погасла пожежа, стихли вибухи. Наталка дістала приготовану заздалегідь записку, прикріпила до Заливаєвого нашійника та скомандувала бігти додому. Пес чекав, доки вони підуть за ним, та розумів, що надії — марні. Тоді побіг із сумом.

***

На перших сторінках газет всюди виднілися дві молоді постаті. Розповідалося про велику озброєну банду, очолювану страшним державним злочинцем Григорієм Многогрішним. Нещодавно банда замордувала відважного та доблесного майора Медвина. У бік банди сипалися страшні погрози.

Інша ж історія була про диверсію на Маньчжурському кордоні. Водночас описувався героїзм начальника застави, присудження нагороди. Сірко поїхав із Грицем і тиграми до Хабаровська, де і прочитав усе те. Він знав, що то за велика банда! Поскупляв усі газети, щоб вдома перечитати, чи не написано ніде про продовження долі втікачів? Та читання завершилося тим, що всі газети згоріли в печі.

***

Наступного дня прибіг змучений, схудлий, здичавілий Заливай. Гриць обшукав його — знайшов записку. Сірко прочитав уголос: "ЖИВИ. ЗДОРОВІ. ОБІЙМАЄМ. ЦІЛУЄМ. ПЕРЕЙШЛИ ДО ТІТКИ!". Знову і знову перечитував він: ніколи цікавішого не читав ще. А мати сховала записку, молилася Божій Матері про зустріч із дітьми.

***

Гриць прив'язав Заливая, аби той не втік. Проте на п'ятий день мотузка була на місці, а Заливай — ні. Подався доганяти хазяйку.